

## SVĚT A DIVADLO

## 1. HLEDÁNÍ A ZTRACENÍ

28.04.2023 Svět a Divadlo - redakce Vladimír Mikulka

strana: 62

[Odkaz na originál](#)**Klíčová slova:** divadlo (3); moravskoslezské (3); Národní (3); Jiřího (2); Myrona (2); Ostrava (2); Divadla; Divadle; NDM; Ostravy

SMYSLU...

LUKÁŠ DUBSKÝ

## OSTRAVSKÝ PRŮLET ČESKOU HISTORIÍ

## O TROJICI TEXTŮ DRAMATURGA TOMÁŠE VŮJTKA

Dramaturg ostravské Komorní scény Aréna Tomáš Vůjtek patří dlouhodobě k nejplodnějším českým tvůrcům písičím pro divadlo. Jen za první polovinu roku 2022 se na jevištích ostravských scén objevily tři tituly, pod nimiž byl podepsán jako autor. Vůjtek vystudoval na pedagogické fakultě obor český jazyk – dějepis, a tak není divu, že většina jeho děl zkoumá neuralgické body českých dějin dvacátého století. Tři dramata, jimž se bude tento text věnovat, zachycují převážně události od počátků první republiky: Švejkův návrat se soustředí na krátké časové období začátku dvacátých let, Nanebevstoupení Lojzka Lapáčka ze Slezské Ostravy na konci dvacátých let začne a dostane se až do zlomového roku 1968, Zápas o generála pokrývá časový úsek od počátku padesátých let až do začátku let devadesátých, byť se nejvíce soustředí rovněž na období do roku 1968.

Umístění fiktivních, nicméně realitou inspirovaných příběhů do souřadnic skutečných historických událostí lze vysledovat jako základní tvůrčí metodu Vůjtkovy práce. Neznamená to ovšem, že by psal stále dokola jedinou hru. Loňské texty ukazují charakteristické rysy i proměnlivost jeho přístupu. V žádné z her nevytváří psychologické drama, vždy je také dohledatelná jistá míra nadsázky a humoru. Ve všech třech případech stojí v centru pozornosti jeden hlavní hrdina, autor s ním ale pokaždé nakládá značně odlišným způsobem. V Nanebevstoupení Lojzka Lapáčka je sice titulní postava středem celého dění, různé mikropříběhy, místy značně košaté, však prožívají také vedlejší figury. Zápas o generála je vystavěn z velké části monologicky, přebírá tudíž úhel pohledu hlavní postavy a veškeré dění je opatřeno jejím komentářem. Vedlejší postavy tu nejsou příliš důležité, jejich role v příběhu je zanedbatelná a herecky jsou proto ztvárněny jen ve zkratce. Švejkův návrat oba přístupy kombinuje: všechny epizody, do kterých jsou zapojeny vedlejší figury, se vztahují k Jaroslavu Haškovi, Vůjtek jim však vytváří propracovaný charakter, což se týká zejména ženských postav. K hlavním hrdinům se dramatik staví kriticky, snaží se obnažit jejich charakter a ukázat je v situacích, které pro ně nevyznívají lichotivě. U komunistického generála Jana Šejny je to pochopitelné, ušetřen ale nezůstane ani Jaroslav Hašek se svým alkoholismem a problematickým vztahem k ženám či fiktivní Lojzek Lapáček podléhající tlakům doby.

S dějinnými fakty zachází dramatik zručně, využívá je, když se mu to hodí, ale nenechává se jimi svázat, důležitější než historická věrnost je příběh. Inscenace Vůjtkových her z roku 2022 odhalují tři hlavní okruhy dramatikova zájmu, jejichž stopy jsou patrné i v pracích z let minulých. regionální tematika Ostravský rodák Vůjtek ve svých textech často zpracovává regionální témata a snaží se přenést na jeviště genius loci staré Ostravy a jejího okolí. Patrně nejznámější je v tomto ohledu dvojice her, které napsal pro Arénu – Brenpartija a Chacharije.1/ V obou případech vycházel z pozapomenuté prózy Věnceslava Juřiny Zpráva o státu Halda a v humorně nostalgickém tónu zachytil atmosféru třicátých let minulého století ve specifické komunitě sociálně vyloučených lidí žijících na struskových haldách. V příběhu se objevily vymyšlené i skutečné postavy, Vůjtek pracoval s reálnými dobovými událostmi a ke zvýšení autenticity umně využil ostravského dialektu.

Stoleté výročí vzniku Československa akcentoval Vůjtek v původní hře 290 kilometrů 2/, kterou vytvořil pro Slezské divadlo Opava, a v níž, jak napsala Pavla Bergmannová v Divadelních novinách, "postihl svébytnost Opavy v kontextu dějin 20. století. Vznikl znepokojivý portrét města a lidí, kteří v něm kdysi žili (...)". Blízké téma hornického Ostravska nabídla i adaptace autobiografického románu Ivana Landsmanna Pestré vrstvy, 3/ kterou stejně jako Brenpartiji a Chachariji nastudoval Janusz Klimsza, tentokrát však v Divadle Petra Bezruče.

Také první loňská inscenace Vůjtkova scénáře je adaptací prozaické předlohy. Stejně jako v Landsmannově případě se jedná o dílo autobiografické. Román Nanebevstoupení Lojzka Lapáčka ze Slezské Ostravy dalším původem ostravského autora Oty Filipa4/ adaptoval Vůjtek pro **Národní divadlo moravskoslezské**. Na jevišti **Divadla Jiřího Myrona** jej pak nastudoval jeho častý spolupracovník, režisér Janusz Klimsza.

Divadlo sice diváky láká podtitulem "Fotbalový driblink napříč dějinami dvacátého století", vznik klubu FC Slezská Ostrava, z něhož se později stal populární Baník, však tvoří jen atraktivní pozadí k výpovědi o době bezmála čtyř dekad. Filip zachytil příběhy funkcionářů fotbalového klubu, ovšem události kolem vývoje ostravského fotbalu jsou vesměs fiktivní, byť jinak román zobrazuje i reálné skutečnosti a postavu Lojzka Lapáčka je možné s rezervou brát jako spisovatelovo alter ego.

Inscenace pokrývá období zhruba od velké hospodářské krize na počátku třicátých let až do příjezdu okupačních vojsk v roce 1968. Největší pozornost směřuje v první polovině na období konce první republiky a nacistickou okupaci, ve druhé části se tvůrci nejdůkladněji zabírají počátečními roky komunistické totality. Vyprávění je pojato jako kaleidoskop mikropříběhů, které nejsou vždy uspořádány chronologicky, ve většině případů jsou ovšem dějové skoky srozumitelné, takže s orientací v časové souslednosti nemají problémy ani diváci neznalí předlohy. Velké dějiny se do osudů postav neprolamují násilně, protagonisté příběhu se zkrátka obtížným rozhodnutím nemohou vyhnout, jakkoliv se o to často snaží. Nevytváří se tu žádní hrdinové, většina aktérů si tak či onak

žadá s nedemokratickým režimem (je jedno zda nacistickým nebo komunistickým), ať už ze sobeckosti, přesvědčení nebo nejčastěji prostě proto, že je to pro ně nejpohodlnější řešení. Takový pohled může působit pesimisticky, ale Klimszova inscenace drobným nadhledem temné vyznění narušuje.

Tomáš Vůjtek bude patrně fanouškem Filipova románu, protože jinak si nelze vysvětlit, že natolik zkušený autor a dramaturg zásadním způsobem neodhadl možnosti předlohy. Sporná je už samotná tři a půl hodinová stopáž. Jistě, najdou se inscenace, které si podobnou délku obhájí, Lapáček k nim ovšem nepatří. Problémem se zdá být, že Vůjtek-dramatik je sám sobě i dramaturgem, tedy že členem tvůrčího týmu není někdo, kdo by poskytl nezávislý pohled a případně dokázal scénář patřičně zkrátit. Adaptace rozehrává osudy značného počtu postav, pracuje s až zarážejícím množstvím témat a motivů, v nichž se jen obtížně hledá, co bylo pro tvůrce vlastně stěžejní. Postradatelná je například celá dějová linka kolem náboženského fanatika Kocifaje (Tomáš Jirman). Postava se tvůrcům hodí jako příklad oběti komunistické zvěle, jelikož je Kocifaj poslán do lágru, ovšem scény navázané na jeho příběh děj zdržují, především dlouhá scéna divadelního představení na biblické motivy. Filipův román pracuje i s prvky magického realismu, v inscenaci se ovšem tyto motivy ztrácejí mezi záplavou jiných témat. Objeví se na začátku ve čtvrtém obraze (ve scénáři nazvaném Malý spiritista), po většinu času se však s těmito prvky v inscenaci nepracuje, a tak například snová scéna s mrtvým rytmistrem von Zabalským (Vladimír Čapka) už jen zbytečně retarduje děj mířící do finále.

Navzdory přebujelosti lze ovšem inscenaci ocenit za to, že nabízí vhled do problematiky multinárodnostního regionu především v meziválečných letech. Ostrava byla místem, kde se přirozeně setkávala česká, německá, polská a židovská kultura. S tímto mnohdy komplikovaným soužitím zamávala nacistická zvěle během druhé světové války i divoké poválečné odsuny; způsobené šrámy se již nikdy nezahojily. Oproti výše zmiňovaným Brenpartiji a Chachariji ovšem Lapáček není na svém regionálním základu zcela závislý. Příběh je univerzálnější a mohl by se v dané době s malými obměnami odehrát i jinde v pohraničí.

Problém inscenace ovšem netkví jen ve Vůjtkově dramatizaci, nýbrž i ve zbytečné polopatičnosti. Jako kdyby režisér Klimsza nevěřil jevištní zkratce a mnohé situace pojal s doslovností, která nejen že je zbytečná, ale přispívá i k neúměrnému natahování stopáže. Příkladem může být scéna, v níž Lojzek, navzdory tomu, že sám vstoupil do strany, ztrácí funkci ve výboru fotbalového klubu: výslechy, kterým ho podrobí jeho kolegové z vedení Baníku, jsou opravdu důkladné, aby na jevišti zaznělo všechno, co komunistům mohlo vadit. Podobně když Lojzkův otec (Jan Fišar) mluví o nevěře své ženy (Lada Bělašková), objeví se na chodícím pásu v zadním plánu milenecká dvojice ilustrující to, o čem se mluví. Neústrojně jsou do děje zakomponovány také písně. Pracuje se s nimi velmi nahodile, spíše než o promyšlený hudební tvar se jedná o momentální nápady. Lze chápat využití kolotočářsky jásavého budovatelského songu, který navodí dobovou atmosféru a jeho text dává jasné náznaky zrůdnosti nastupujícího komunistického režimu. Ale když Ondřej Brett jako Lojzkův biologický otec hrabě Medessy najednou zazpívá operetní popěvek Cikánský baron, působí, jako kdyby sem zabloudil z úplně jiné hry.

Hlavní tíha inscenace spočívá na bedrech Roberta Finty, který v roli Lojzka Lapáčka prakticky nesejde z jeviště. Vytváří typ antihrdiny, člověka, jenž možná ve svém nitru není špatný a na leccos má rozumný, střízlivý pohled, ale ze strachu či pohodlnosti není schopen vzdorovat výzvám, které přináší bouřlivá doba. Je to oportunista, jenž mnoho kontroverzních kroků a špatných životních rozhodnutí činí bez většího rozmyslu a jasnější představy, jaké to bude mít důsledky (příkladem může být vstup do komunistické strany). Postavy podobného charakteru hlavními figurami příběhů zas tak často nebývají, lze však odhadnout, že reprezentují dost podstatnou výseč populace v jakémkoliv období dějin.

V zalidněné inscenaci vytváří ostatní členové hereckého ansámblu **NDM** různé lidské typy, přičemž charaktery postav musí postihnout ve značném časovém rozpětí. Ne všem se přitom daří vyklenout výraznější vývojový oblouk. Nejlépe se v tomto ohledu vede Ladě Bělaškové, která v úloze Lojzkovy matky vyzařuje úplně jinou energii na začátku představení, kdy hraje živočišnou ženu, jež je stále trochu ve vleku vlastní matky von Zabalské (Anna Cónová), a na konci, kdy je její životní únava takřka hmatatelná. Tragický osud židovské majitelky výavařovny Preisové dokázala s citem pro lehkou nadsázku podat Petra Kocmanová, která pobaví vehemencí, s níž její vdova hledá nového partnera. Dobře vychází i výmluvné obsazení role dvou největších přísluhovačů nedemokratických režimů (nacistického učitele Deutschera a komunistického funkcionáře Hyneše) jedním hercem, konkrétně Františkem Strnadem. zapomenutí "hrdinové" Do sféry Vůjtkova zájmu se dostávají nejen všeobecně známé osobnosti (o nichž bude řeč později), ale také lidé, kteří kdysi vešli nějakým způsobem v povědomí veřejnosti, ale které dnes v běžné učebnici dějepisu nenajdete. Cílem přitom není jen předat zprávu o leckdy bizarních osudech, skrze konkrétní životní příběh se snaží zachytit nuance souvisejícího období dějin. S velkým ohlasem se setkala hra S nadějí, i bez ní,5/ která pojednávala o Josefě Slánské, vdově po prvním tajemníkovi KSČ Rudolfu Slánském, popraveném během čistek na začátku padesátých let.

Mezi vysoké představitele komunistického režimu Vůjtek zavítal i ve hře Zápas o generála, kterou Aréna uvedla na své malé scéně nazvané Komůrka.6/ Hlavním "hrdinou" je generál Jan Šejna, jenž plnil stránky novin především v roce 1968, kdy se jako vysoký představitel ministerstva obrany a poslanec Národního shromáždění rozhodl k emigraci a přes Itálii se dostal až do USA, kde se stal spolupracovníkem CIA. Na příkladu jednoho ambiciózního lampasáka Vůjtek podává zprávu o malosti poměrů, kde i v nejvyšších kruzích platila okřídlená zásada "kdo nekrade, okrádá rodinu".

Šejnův životní příběh je plný pikantností, kterých dokázal Vůjtek ve scénáři využít. Naivita, s jakou se budoucí generál pokusil o svůj první podvod,7/ je vystřídána promyšleným budováním vztahů v rámci stranické i armádní hierarchie a využíváním mocenského postavení k vlastnímu obohacení. Je příznačné, že důstojníka chránilo především to, že se stal oblíbencem prezidenta a generálního tajemníka komunistické strany Antonína Novotného, přičemž prezidentův syn byl jedním z Šejnových kompliců při kšeftování s osobními automobily. Osudná se mu stala až zpronevěra nedostatkového jetelového semene, kterou začaly řešit policejní orgány a jež mu vynesla posměšnou přezdívku "semínkový generál". Za důležitou složku Šejnovy osobnosti považuje Vůjtek také ambicióznost, což se nejvíce projevilo ve snaze stát se umělcem. Generál toužil po zfilmování svého scénáře, cítil se být součástí uměleckých kruhů, aniž by si uvědomil, že byl lidmi od filmu jen využíván pro svůj značný zákulisní vliv.

Zápas o generála začíná ironickým fragmentem básně o bájném králi Ječmínkovi; tento útržek se pak během představení ještě několikrát vrací. Pomocí repetice důležitých replik Vůjtek zdůrazňuje Šejnovy hlavní charakterové rysy. Nejvíce se do paměti zaryje několikrát opakovaná věta: "Se závistí musí schopný jedinec počítat úplně všude...", která vždy ospravedlňuje nějaký generálův neúspěch a ukazuje, že činorodý generál byl typem člověka, který si není schopen uvědomit vlastní nedostatky a ze všech potíží obviňuje své okolí.

Postava Šejny je v inscenaci Ivana Krejčího rozdělena mezi dvojici herců, snad aby spíše monologické vyprávění nezačalo být příliš monotónní nebo možná pro zdůraznění jednotlivých vrstev jeho charakteru. Marek Cisovský a Vlastimil Burda totiž pojímají roli značně odlišnými prostředky. Cisovský je ironickým glosátorem, svůj příběh vypráví s nadhledem člověka přesvědčeného o vlastní výjimečnosti, úspěchy zveličuje, prohry alibisticky omlouvá. Burda je naopak velice expresivní, v komorní a spíše statické inscenaci na sebe strhává až přílišnou pozornost. Potíž je i v tom, že se navíc nemůže do generálova charakteru plně položit, jelikož musí v jevištní zkratce ztvárnit i ostatní mužské postavy příběhu, od všelijakých šíbrů, s nimiž Šejna kšeftoval, až po prezidenta Novotného. Oba hlavní představitelé doplňuje trojice hereček, které v lehké nadsázce ztvárňují Šejnovy osudové ženy. Tereza Cisovská manželku Viktorii, Zuzana Truplová dlouholetou milenkou Mílu a Kristýna Panzenberger Krajíčková studentku FAMU Evzenii. Ta je nejprve druhou Šejnovou milenkou, aby se nakonec paradoxně stala jeho snachou. Složitě milostné poměry jsou podstatné, jelikož generál omlouvá své šmelinářství právě nutností "živit" manželku a dvě milenky. Na malém prostoru se zejména Truplové daří vytvořit zábavně potutelnou vyděračku.

Tvůrčímu týmu Vůjtek-Krejčí se podařilo v Zápase o generála vytvořit vtipnou životopisnou skicu, peripetie a zákruty Šejnova příběhu nabývají místy rozměrů absurdní grotesky. Silnější výpověď o charakteru doby, kterou disponovala hra o Josefu Slánské, ale text tentokrát nepodává. Může to být dáno tím, že zůstane u zábavné historiky, která shromažďuje hlavně bizarní dobové aspekty. Šejnovi navíc na rozdíl od Slánské chybí tragičtější rozměr, člověk jeho životní peripetie sleduje spíše s pobaveným nadhledem než s opravdovým zaujetím.<sup>8/</sup> Příběhy slavných Vyhmátnout silný příběh dokáže Vůjtek i ve hrách zabývajících se životy obecně známých osobností, bez ohledu na to, zda jde o postavy vnímané kladně či záporně. Druhou částí jeho neoficiální trilogie věnované zásadním obdobím moderních dějin bylo Slyšení,<sup>9/</sup> které využívalo rozpolcenosti charakteru nacistického zločince Adolfa Eichmanna. Biograficky laděný text v roce 2015 napsal také pro plzeňské Divadlo J. K. Tyla. Šlo o drama Škoda!,<sup>10/</sup> v němž zpracoval život významného podnikatele Emila Škody.

Nejnovější Vůjtkovo životopisné dílo nazvané Švejkův návrat uvedla Aréna v režii Ivana Krejčího v červnu 2022. Název je to trochu zavádějící – hra pojednává o životě Jaroslava Haška, nikoli však o postavě Švejka, a nepřebírá ani svéráznou poetiku proslulého románu. Zatímco v Zápase o generála se Vůjtek snažil zachytit život hlavní postavy ve značně časové šíři, v tomto případě se soustředí pouze na krátký výsek ze života bohémského spisovatele. Konkrétně ho zajímá období, kdy Hašek svůj román psal. Známa anabáze kolem Strany mírného pokroku v mezích zákona tak není zmíněna vůbec, válečné působení v československých legiích a později v Rudé armádě tvoří jen pozadí zobrazovaných událostí. Hašek (hraje ho Josef Kaluža) se na konci roku 1920 vrací do Československa, ale jako přeběhlík k bolševikům je částí společnosti odmítán, což je ve hře zobrazeno fyzickým útokem ze strany legionářů.

Spisovatel byl Sověty vyslán do své vlasti, aby tu pomohl organizovat komunistické hnutí, jeho revoluční nadšení ale rychle vychladlo. Radikálně orientované přátele Emila Artura Longena (Vojtěch Lipina) s jeho ženou Xenou (Kristýna Panzenberger Krajíčková) od úvah nad potřebou státního převratu naopak odvrací lakonickým: "Vy víte hovno, co je revoluce, a děkujte Bohu, že to nevíte!" Vůjtek ve své hře akcentuje Haškovu bigamický vztah. Spisovatel se před válkou oženil s novinářkou Jarmilou Mayerovou, s níž měl syna, dlouhodobě však žili v odloučení. Z Ruska si pak přivezl druhou manželku Alexandru Gavrilovnu Lvovou zvanou Šura, se kterou se seznámil v Ufě, kde pracovala jako tiskařka. Za bigamii nebyl souzen jen proto, že si československé úřady s těmi sovětskými vzájemně neuznávaly smlouvy a dokumenty. Právě na vztahu k ženám ukazuje Josef Kaluža ambivalentnost Haškova charakteru. K Šuře se chová velitelsky, vědom si její zranitelnosti v cizí zemi, Jarmilu zase manipuluje skrze sliby ohledně návratu k normálnímu rodinnému životu. Bravurně je tento motiv rozehrán ve scéně, kdy Hašek postupně lže oběma svým ženám a přesvědčuje je, že už má zájem o jedinou z nich, zatímco na té druhé mu nezáleží. Kaluža zde přesně zdůrazňuje spisovatelovu kreativitu, jež mu pomáhá vylhat se z každé svízelné situace, do které se dostane, i lidskou nízkost, s níž přistupuje ke svým partnerkám.

Z hereckého hlediska patří Šura i Jarmila k nejpropracovanějším postavám. Do role Haškovy ruské manželky obsadil režisér Krejčí Alenu Sasínovou-Polarczyk, což dává vztahu trochu jinou dynamiku. Ve skutečnosti byla Šura o více než deset let mladší než Hašek, v ostravské inscenaci je tomu přesně naopak. Podporuje to pojetí Šury jako ženy, jež o spisovatele s chatrným zdravím pečovala s až mateřskou péčí. Sasínová-Polarczyk ale zároveň bez obtíží zvládá i polohu vášnivě a žárlivě partnerky, stejně jako pijácké scény; její Šura je živá, ale zůstává oddaná i přes příkoří, kterého se jí dostává. Tereza Cisovská je jí v roli Jarmily vhodným protipólem. Haškova první žena je distingovaná, životem zkoušená, na výchovu osmiletého syna Richarda je sama, navíc musí ustát tlak movitých rodičů, pro které je Hašek nepřijatelným zetěm. Cisovská ukazuje její zranitelnost, ale i sílu a odhodlání, které tolik chybí jejímu muži.

Jakkoliv jsou dozvuky angažmá ve funkci rudého komisaře a nevyřešené milostné vztahy představeny jako podstatné momenty závěru Haškova života, Vůjtkově hře dominuje především spisovatelův alkoholismus. Prostředí prvorepublikové bohémy je vykresleno v silném lihovém oparu; alkohol se stává činitelem ovládajícím život hlavního hrdiny, ovlivňuje jeho osobnostní charakteristiky a milovými kroky ho posouvá k předčasnému skonu (Hašek zemřel v pouhých třiceti devíti letech). K pití odkazuje i scéna Milana Davida, který z jeviště udělal lokál se stoly a výčepem. Vlastně by se dalo napsat, že Vůjtek své drama koncipoval jako sled nikdy nekončících večírků, až se člověk musí divit, kdy vlastně Hašek svůj čtyřdílný román napsal. Postavy mají ve většině scén pár promile v krvi a herci jsou vedeni k tomu, aby opilost markýrovali velice důrazně. Divák tak může sledovat mnoho krkolomných pádů, opileckého blekotání a pořvávání. Ačkoliv Kaluža patří k hercům, kteří dokáží ustát i taktó vyhocenou expresivitu, začínají být po čase tyto výstupy únavné a lépe by vyzněly, kdyby režie poněkud ubrala. V kontrastu s tím zapůsobí silně závěrečná scéna, kdy postavy sedící samostatně u hospodských stolů vzpomínají po pohřbu na Jaroslava Haška a každá z nich přidá nějaký střípek do mozaiky jeho života. Náhlé ztišení a narativní pojetí vyvolává mnohem větší emoce než předchozí opilecké výjevy.

Vůjtek ve své hře známého českého spisovatele nijak neglorifikuje, představuje ho jako sobeckého a chybujícího člověka. I díky citlivému Kalužovu uchopení ovšem není Hašek postavou jednorozměrnou, cítíme z něj hluboko uloženou frustraci, snad způsobenou traumatem z války, kterou řeší jediným způsobem, jehož účinnosti věří – alkoholem. Zatímco Nanebevstoupení Lojzka Lapáčka a Zápas o generála se snaží především o zachycení dobové atmosféry skrze jednotlivé lidské příběhy, Švejkův návrat dává mnohem větší prostor charakterizaci hlavní postavy a zkoumání její osobnosti, takzvané velké dějiny se stávají pouze kulisou tohoto drobného. Ota Filip, Tomáš Vůjtek: Nanebevstoupení Lojzka Lapáčka ze Slezské Ostravy, režie Janusz Klimsza, dramaturgie T.

Vůjtek, scéna David Bazika, kostýmy Marcela Lysáčková, hudba Ivan Acher, **Národní divadlo moravskoslezské Ostrava**, premiéra 29.1. 2022 v **Divadle Jiřího Myrona** (psáno z reprízy 30.11. 2022) T. Vůjtek: Zápas o generála, režie Ivan Krejčí, dramaturgie T. Vůjtek, scéna a kostýmy Marta Rozskopfová, Komorní scéna Aréna, premiéra 7.5. 2022 v Komůrce (psáno z reprízy 17. 9. 2022 na Malé scéně Divadla J. K. Tyla Plzeň) T. Vůjtek: Švejkův návrat, režie I. Krejčí, dramaturgie T. Vůjtek, scéna Milan David, kostýmy M. Rozskopfová, hudba Ondřej Švandrlík, Komorní scéna Aréna, premiéra 11.6. 2022 (psáno z reprízy 2.12. 2022)

1) Brenpartija měla premiéru 31.10. 2009 a hrála se až do června 2017. Inscenace Chacharije byla poprvé uvedena 24.3. 2018. Obě inscenace v Aréně režíroval Janusz Klimsza. O Brenpartii psala Lenka Dombrovská v SADu 6/2011 (Ostravský divadelní patriotismus). 2) Inscenace měla v Opavě premiéru 23.9.2018, režíroval ji Ivan Krejčí. 3) Pestré vrstvy měly premiéru 13.5. 2011 v režii Janusze Klimszy. Psala o nich Lenka Dombrovská v SADu 6/2011 (Ostravský divadelní patriotismus). 4) Filip svůj román napsal v roce 1971, v normalizačním Československu však mohl vyjít jen jako samizdat (v roce 1974). Kniha tak oficiálně vyšla nejprve v německém překladu v Západním Německu a poté ji v češtině vydalo exilové nakladatelství Index v Kolíně nad Rýnem. Na standardní domácí vydání čekal román až do roku 1994. V tomtéž roce natočil režisér Otakar Kosek pro Českou televizi na motivy knihy seriál. 5) Inscenace Komorní scény Aréna (premiéra 21.1. 2012) v režii Ivana Krejčího získala Cenu Marka Ravenhilla za nejlepší inscenaci současného dramatického textu a byla rovněž nominována na Cenu Alfréda Radoka za nejlepší inscenaci roku. Nominace na Radoka se dočkala i představitelka hlavní role Alena Sasínová-Polarczyk. O inscenaci psal Petr Horák v SADu 2/2013 (Made in Aréna 2012) a SAD hru vydal v čísle 2/2010.

6) Jedná se o nový studiový prostor s kapacitou zhruba padesáti míst. 7) Šejna ve svých 14 letech za protektorátu s falešnou legitimací úředníka cenové kontroly vydíral kvůli potravinovým lístkům jednu živnostnici. Průkaz si přitom vystavil na stránce vytrhnuté ze sešitu. 8) Je nutno zmínit, že jsem Zápas o generála zhlédl při hostování této inscenace na Mezinárodním festivalu Divadlo v Plzni, kde se hrála na Malé scéně Divadla J. K. Tyla. Tento prostor je výrazně větší než ostravská Komůrka, celkové vyznění inscenace tak mohlo být poněkud zkreslené. 9) První částí byla zmiňovaná hra S nadějí, i bez ní, závěrečnou část pak tvořilo Smíření věnující se odsunu Němců po druhé světové válce. Slyšení mělo v Aréně premiéru 28. 2.2015 v režii Ivana Krejčího a získalo Cenu divadelní kritiky za nejlepší inscenaci i za nejlepší českou hru uvedenou v roce 2015. V anketě uspěl i Marek Cisovský, který obdržel cenu za nejlepší mužský herecký výkon. O inscenaci psala Radka Kunderová v SADu 4/2016 (Paměť – identita – migrace... inspirace?) a SAD hru vydal v čísle 2/2016. 10) Inscenace měla premiéru 16. 6. 2015 a režíroval ji Thomas Zielinski.

Foto: Ota Filip, Tomáš Vůjtek: Nanebevstoupení Lojzka Lapáčka ze Slezské **Ostravy**, režie Janusz Klimsza, **Národní divadlo moravskoslezské Ostrava**, 2022. František Strnad (Deutscher / Hyneš), David Viktora (Staniolowski / Jurzena), Robert Finta (Lojzek), Kamila Janovičová (Anka), Petr Houska (Ludva)  
FOTO MARTIN KUSYN

Foto: Tomáš Vůjtek: Zápas o generála, režie Ivan Krejčí, Komorní scéna Aréna, 2022. Marek Cisovský (Šejna jedna), Zuzana Truplová (Míla), Vlastimil Burda (Šejna dvě)  
FOTO ROMAN POLÁŠEK

Foto: Tomáš Vůjtek: Švejkův návrat, režie Ivan Krejčí, Komorní scéna Aréna, 2022. Josef Kaluža (Hašek), Tereza Cisovská (Jarmila)  
FOTO ROMAN POLÁŠEK

# HLEDÁNÍ A ZTRÁCENÍ

SMYSLU...



LUKÁŠ DUBSKÝ

## OSTRAVSKÝ PRŮLET ČESKOU HISTORIÍ

O TROJICI TEXTŮ DRAMATURGA  
TOMÁŠE VŮJTKA

Dramaturg ostravské Komorní scény Aréna Tomáš Vůjtek patří dlouhodobě k nejpłodnějších českým tvůrcům písicím pro divadlo. Jen za první polovinu roku 2022 se na jevištích ostravských scén objevily tři tituly, pod nimiž byl podepsán jako autor. Vůjtek vystudoval na pedagogické fakultě obor český jazyk – dějepis, a tak není divu, že většina jeho děl zkoumá neuralgické body českých dějin dvacátého století. Tři dramata, jimž se bude tento text věnovat, zachycují převážně události od počátku první republiky: *Svejkův návrat* se soustředí na krátké časové období začátku dvacátých let, *Nanebevstoupení Lojzka Lapáčka* ze Slezské Ostravy na konci dvacátých let začne a dostane se až do zlomového roku 1968, *Zápas o generála* pokrývá časový úsek od počátku padesátých let až do začátku let devadesátých,

Ota Filip, Tomáš Vůjtek: *Nanebevstoupení Lojzka Lapáčka* ze Slezské Ostravy, režie Janusz Klimsza, Národní divadlo moravskoslezské Ostrava, 2022. František Strnad (Deutscher / Hynes), David Viktora (Staniolowski / Jurzena), Robert Finta (Lojzek), Kamila Janovičová (Anka), Petr Houska (Ludva)

FOTO MARTIN KULEV

20. století. Vznikl znepokojivý portrét města a lidí, kteří v něm kdysi žili (...). Blízké téma hornického Ostravska nabízí i adaptace autobiografického románu Ivana Landsmanna *Pestré vrstvy*,<sup>1)</sup> kterou stejně jako *Brenpartija* a *Chacharije* nastudoval Janusz Klimsza, tentokrát však v Divadle Petra Bezruče.

Také první loňská inscenace Vůjtkova scénáře je adaptací prozaické předlohy. Stejně jako v Landsmannově případě se jedná o dílo autobiografické. Román *Nanebevstoupení Lojzka Lapáčka* ze Slezské Ostravy dalšího původem ostravského autora Oty Filipa<sup>2)</sup> adaptoval Vůjtek pro Národní divadlo moravskoslezské. Na jevišti Divadla Jiřího Myrona jej pak nastudoval jeho častý spolupracovník, režisér Janusz Klimsza.

Divadlo sice diváky láká podtitulem „Fotbalový triklet napříč dějinami dvacátého století“ vznikl

byť se nejvíce soustředí rovněž na období do roku 1968.

Umístění fiktivních, nicméně realitou inspirovaných příběhů do souřadnic skutečných historických událostí lze vysledovat jako základní tvůrčí metodu Vůjtkovy práce. Neznamená to ovšem, že by psal stále dokola jedinou hru. Loňské texty ukazují charakteristické rysy i proměnlivost jeho přístupu. V žádné z her nevytváří psychologické drama, vždy je také dohledatelná jistá míra nadsázky a humoru. Ve všech třech případech stojí v centru pozornosti jeden hlavní hrdina, autor s ním ale pokaždé nakládá značně odlišným způsobem. V *Nanebevstoupení Lojzka Lapáčka* je sice titulní postava středem celého dění, různé mikropříběhy, mistry značně košaté, však prožívají také vedlejší figury. *Zápas o generála* je vystaven z velké části monologicky, přebírá tudíž úhel pohledu hlavní postavy a veškeré dění je opatřeno jejím komentářem. Vedlejší postavy tu nejsou příliš důležité, jejich role v příběhu je zanedbatelná a herecky jsou proto ztvárněny jen ve zkratce. *Svejkův návrat* oba přístupy kombinuje: všechny epizody, do kterých jsou zapojeny vedlejší figury, se vztahují k Jaroslavu Haškovi, Vůjtek jim však vytváří propracovaný charakter, což se týká zejména ženských postav. K hlavním hrdinům se dramatik staví kriticky, snaží se obnažit jejich charakter a ukázat je v situacích, které pro ně nevznávají lichořivě. U komunistického generála Jana Šejny je to pochopitelné, ušetřeno ale nezůstane ani Jaroslav Hašek se svým alkoholismem a problematickým vztahem k ženám či fiktivní Lojzek Lapáček podléhající tlakům doby.

lu jsou vesměs fiktivní, byť jinak román zobrazuje i reálné skutečnosti a postavu Lojzka Lapáčka je možné s rezervou brát jako spisovatelovo alter ego.

Inscenace pokrývá období zhruba od velké hospodářské krize na počátku třicátých let až do příjezdu okupačních vojsk v roce 1968. Největší pozornost směřuje v první polovině na období konce první republiky a nacistickou okupaci, ve druhé části se tvůrčí nejdůkladněji zabírají počátečními roky komunistické totality. Vyprávění je pojato jako kaleidoskop mikropříběhů, které nejsou vždy uspořádány chronologicky, ve většině případů jsou ovšem dějové skoky srozumitelné, takže s orientací v časové souslednosti nemají problémy ani diváci neznalí předlohy. Velké dějiny se do osudů postav neprolamují náleží, proto ani osudů příběhu se zkrátka odtřídí.

S dějinnými fakty zachází dramatik zručně, využívá je, když se mu to hodí, ale nenechává se jimi svázat, důležitější než historická věrnost je příběh. Inscenace Vůjtkových her z roku 2022 odhalují tři hlavní okruhy dramatikova zájmu, jejichž stopy jsou patrné i v pracích z let minulých.

**regionální tematika** Ostravský rodák Vůjtek ve svých textech často zpracovává regionální témata a snaží se přenést na jeviště genius loci staré Ostravy a jejího okolí. Patrně neznámější je v tomto ohledu dvojice her, které napsal pro Arénu – *Brenpartija* a *Chacharije*.<sup>1)</sup> V obou případech vycházel z pozapomenuté prózy Věnceslava Juřiny *Zpráva o státu Halda* a v humorně nostalgickém tónu zachytil atmosféru třicátých let minulého století ve specifické komunitě sociálně vyloučených lidí žijících na struskových haldách. V příběhu se objevily vymyšlené i skutečné postavy, Vůjtek pracoval s reálnými dobovými událostmi a ke zvýšení autenticity umně využil ostravského dialektu.

Stoleté výročí vzniku Československa akcentoval Vůjtek v původní hře *290 kilometrů*<sup>2)</sup>, kterou vytvořil pro Slezské divadlo Opava, a v níž, jak napsala Pavla Bergmannová v Divadelních novinách, „postihl světy Opavy v kontextu dějin

<sup>1)</sup> *Brenpartija* měla premiéru 31.10. 2009 a hrála se až do června 2017. Inscenace *Chacharije* byla poprvé uvedena 24.3. 2018. Obě inscenace v Aréně režíroval Janusz Klimsza. O *Brenpartii* psala Lenka Dombrovská v SADu 6/2011 (*Ostravský divadelní patriotismus*).

<sup>2)</sup> Inscenace měla v Opavě premiéru 23.9. 2018, režíroval ji Ivan Krejčí.

mem se zdá být, že Vůjtek-dramatik je sám sobě i dramaturgem, tedy že členem tvůrčího týmu není někdo, kdo by poskytl nezávislý pohled a případně dokázal scénář patřičně zkrátit. Adaptace rozehrává osudy značného počtu postav, pracuje s až zarážejícím množstvím témat a motivů, v nichž se jen obtížně hledá, co bylo pro tvůrce vlastně stěžejní. Postradatelná je například celá dějová linka kolem náboženského fanatika Kocifaje (Tomáš Jirman). Postava se tvůrcům hodí jako příklad obětí komunistické zvěle, jelikož je Kocifaj poslán do lágru, ovšem scéný navázané na jeho příběh děj zdržují, především dlouhá scéna divadelního představení na biblické motivy. Filipův román pracuje i s prvky magického realismu, v inscenaci se ovšem tyto motivy ztrácejí mezi záplavou jiných témat. Objeví se na začátku ve čtvrtém obraze (ve scénáři

kluby FC Slezská Ostrava, z něhož se později stal populární Baník, však tvoří jen atraktivní pozadí k výpovědi o době bezmála čtyř dekad. Filip zachytil příběhy funkcionářů fotbalového klubu, ovšem události kolem vývoje ostravského fotba-

<sup>3)</sup> *Pestré vrstvy* měly premiéru 13. 5. 2011 v režii Januše Klímšy. Psala o nich Lenka Dombrovská v SADu 6/2011 (*Ostravský divadelní patriotismus*).

<sup>4)</sup> Filip svůj román napsal v roce 1971, v normalizačním Československu však mohl vyjít jen jako samizdat (v roce 1974). Kniha tak oficiálně vyšla nejprve v německém překladu v Západním Německu a poté ji v češtině vydalo exilové nakladatelství Index v Kolíně nad Rýnem. Na standardní domácí vydání čekal román až do roku 1994. V tomtož roce natočil režisér Otakar Kosek pro Českou televizi na motivy knihy seriál.

našim, protagonisté příběhu se zkrátka konzervativním rozhodnutím nemohou vyhnout, jakkoliv se o to často snaží. Nevytváří se tu žádní hrdinové, většina aktérů si tak či onak zadá s nedemokratickým režimem (je jedno zda nacistickým nebo komunistickým), ať už ze sobeckosti, přesvědčení nebo nejčastěji prostě proto, že je to pro ně nejpohodlnější řešení. Takový pohled může působit pesimisticky, ale Klímšova inscenace drobným nadhledem temné vyznění narušuje.

Tomáš Vůjtek bude patrně fanouškem Filipova románu, protože jinak si nelze vysvětlit, že natolik zkušený autor a dramaturg zásadním způsobem neodhadl možnosti předlohy. Sporná je už samotná tři a půl hodinová stopáž. Jistě, najdou se inscenace, které si podobnou délku obhájí, *Lapáček* k nim ovšem nepatří. Problé-

jem se na závazku ve scéně obrazu (ve scéně nazvaném *Malý spiritista*), po většinu času se však s těmito prvky v inscenaci nepracuje, a tak například snová scéna s mrtvým rytmistrem von Zabalským (Vladimír Capka) už jen zbytečně retarduje děj mířící do finále.

Navzdory přebujelosti lze ovšem inscenaci ocenit za to, že nabízí vhléd do problematiky multinárodnostního regionu především v meziválečných letech. Ostrava byla místem, kde se přirozeně setkávala česká, německá, polská a židovská kultura. S tímto mnohdy komplikovaným soužitím zamávala nacistická zvláště během druhé světové války i divoké poválečné odsuny; způsobené šrámy se již nikdy nezahojily. Oproti výše zmínovaným *Brenpartiji* a *Chachariji* ovšem *Lapáček* není na svém regionálním základu zcela



Tomáš Vůjtek: *Zápas o generála*, režie Ivan Krejčí, Komorní scéna Aréna, 2022. Marek Císoský (*Šejna jedna*), Zuzana Truplová (*Mila*), Vlastimil Burda (*Šejna dvě*)

FOTO ROMAN POLÁŠEK

závislý. Příběh je univerzálnější a mohl by se v dané době s malými obměnami odehrát i jinde v pohraničí.

Problém inscenace ovšem netkví jen ve Vůjtkově dramatizaci, nýbrž i ve zbytečné poplaticčnosti. Jako kdyby režisér Klímša nevěřil jevištní zkratce a mnohé situace pojal s doslovností, která nejen že je zbytečná, ale přispívá i k neúměrnému natahování stopáže. Příkladem

může být scéna, v níž Lojzek, navzdory tomu, že sám vstoupil do strany, ztrácí funkci ve výboru fotbalového klubu: výslechy, kterým ho podrobí jeho kolegové z vedení Baníku, jsou opravdu důkladné, aby na jevišti zaznělo všechno, co komunistům mohlo vadit. Podobně když Lojzkův otec (Jan Fišar) mluví o nevěře své ženy (Lada Bělašková), objeví se na chodícím pásu v zadní části milenecká dvojice ilustrující

to, o čem se mluví. Neústrojně jsou do děje zakomponovány také písně. Pracuje se s nimi velmi nahodile, spíše než o promyšlený hudební tvar se jedná o momentální nápady. Lze chápat využití kolotočácký jásavého budovatelského songu, který navodí dobovou atmosféru a jeho text dává jasné náznaky zrudlosti nastupujícího komunistického režimu. Ale když Ondřej Brett jako Lojzkův biologický otec hrabě Medessy najednou zazpívá operetní popěvek *Cikánský baron*, působí, jako kdyby sem zabloudil z úplně jiné hry.

Hlavní tíha inscenace spočívá na bedrech Roberta Finty, který v roli Lojzka Lapáčka prakticky nesejde z jeviště. Vytváří typ antihrdiny, člověka, jenž možná ve svém nitru není špatný a na leccos má rozumný, střízlivý pohled, ale ze strachu či pohodlnosti není schopen vzdorovat výzvám, které přináší bouřlivá doba. Je to oportunista, jenž mnoho kontroverzních kroků a špatných životních rozhodnutí činí bez většího rozmyslu a jasnější představy, jaké to bude mít důsledky (příkladem může být vstup do komunistické strany). Postavy podobného charakteru hlavními figurami příběhu zas tak často nebývají. Lze však odhadnout, že reprezentují dost podstatnou výše populace v jakémkoliv období dějin.

V zalidněné inscenaci vytváří ostatní členové hereckého ansámblu NDM různé lidské typy, přičemž charaktery postav musí postihnout ve značném časovém rozpětí. Ne všem se přitom daří vyklenout výraznější vývojový oblouk. Nejlépe se v tomto ohledu vede Ladě Bělaškové, která v úloze Lojzkovy matky vyzařuje úplně jinou energii na

začátku představení, kdy hraje živočišnou ženu, jež je stále trochu ve vleku vlastní matky von Zabalské (Anna Cónová), a na konci, kdy je její životní únavy takřka hmatatelná. Tragický osud židovské majitelky vývařovny Preisové dokázala s citem pro lehkou nadsázku podat Petra Kocmanová, která pobaví vehemencí, s níž její vdova hledá nového partnera. Dobře vychází i výmluvně obsazení role dvou největších příslušovačů nedemokratických režimů (nacistického učitele Deutschera a komunistického funkcionáře Hyměše) jedním hercem, konkrétně Františkem Strnadem.

**zapomenutí „hrdinové“** Do sféry Vůjtkova zájmu se dostávají nejen všeobecně známé osobnosti (o nichž bude řeč později), ale také lidé, kteří kdysi vešli nějakým způsobem v povědomí veřejnosti, ale které dnes v běžné učebnici dějepisu nenajdete. Cílem přitom není jen předat zprávu o leckdy bizarních osudech, skrze konkrétní životní příběh se snaží zachytit nuance souvisejícího období dějin. S velkým ohlasem se setkala hra *S nadějí, i bez ní*,<sup>5)</sup> která pojednávala o Josefu Slánském, vdově po prvním tajemníkovi KSČ Rudolfu Slánském, popraveném během čistek na začátku padesátých let.

<sup>5)</sup> Inscenace Komorní scény Aréna (premiéra 21. 1. 2012) v režii Ivana Krejčího získala Cenu Marka Ravenhilla za nejlepší inscenaci současného dramatického textu a byla rovněž nominována na Cenu Alfréda Radoka za nejlepší inscenaci roku. Nominace na Radoka se dočkala i představitelka hlavní role Alena Sasínová-Polarczyk. O inscenaci psal Petr Horák v SADu 2/2013 (*Made in Aréna 2012*) a SAD hrů vydal v čísle 2/2010.

Mezi vysoké představitelé komunistického režimu Vůjtek zavítal i ve hře *Zápas o generála*, kterou Aréna uvedla na své malé scéně nazvané Komůrka.<sup>6)</sup> Hlavním „hrdinou“ je generál Jan Šejna, jenž plnil stránky novin především v roce 1968, kdy se jako vysoký představitel ministerstva obrany a poslanec Národního shromáždění odhodlal k emigraci a přes Itálii se dostal až do USA, kde se stal spolupracovníkem CIA. Na příkladu jednoho ambiciózního lampasáka Vůjtek podává zprávu o malosti poměrů, kde i v nejvyšších kruzích platila okřídlená zásada „kdo nekrađe, okrádá rodinu“.

Šejnov životní příběh je plný pikantností, kterých dokázal Vůjtek ve scéně využít. Naivita, s jakou se budoucí generál pokusil o svůj první podvod,<sup>7)</sup> je vystředána promyšleným budováním vztahů v rámci stranické i armádní hierarchie a využíváním mocenského postavení k vlastnímu obohacení. Je příznačné, že důstojníka chránilo především to, že se stal oblíbencem prezidenta a generálního tajemníka komunistické strany Antonína Novotného, přičemž prezidentův syn byl jedním z Šejnových kompliců při kšeftování s osobními automobily. Osudná se mu stala až zpronevěra nedostatkového jetelového semene, kterou začaly řešit policejní orgány a jež mu vynesla posměšnou prezdivku „semínkový“

<sup>6)</sup> Jedná se o nový studiový prostor s kapacitou zhruba padesáti míst.

<sup>7)</sup> Šejna ve svých 14 letech za protektorátu s falešnou legitimací úředníka cenové kontroly vydíral kvůli potravinovým listkům jednu živnostnici. Průkaz si přitom vystavil na stránce vytrhnuté ze sešitu.

generál“. Za důležitou složku Šejnovy osobnosti považuje Vůjtek také ambicióznost, což se nejvíce projevilo ve snaze stát se umělcem. Generál toužil po zfilmování svého scénáře, cítil se být součástí uměleckých kruhů, aniž by si uvědomil, že byl lidmi od filmu jen využíván pro svůj značný záklusiliv.

*Zápas o generála* začíná ironickým fragmentem básně o bájném králi Ječmínkovi; tento útržek se pak během představení ještě několikrát vrací. Pomocí repeticity důležitých replik Vůjtek zdůrazňuje Šejnovy hlavní charakterové rysy. Nejvíce se do paměti zaryje několikrát opakovaná věta: „Se zavisití musí schopný jedinec počítat úplně všude...“, která vždy ospravedlňuje nějaký generálovův neúspěch a ukazuje, že čínorodý generál byl typem člověka, který si není schopen uvědomit vlastní nedostatky a ze všech potíží obviňuje své okolí.

Postava Šejny je v inscenaci Ivana Krejčího rozdělena mezi dvojici herců, snad aby spíše monologické vyprávění nezačalo být příliš monotónní nebo možná pro zdůraznění jednotlivých vrstev jeho charakteru. Marek Císoský a Vlastimil Burda totiž pojmají roli značně odlišnými prostředky. Císoský je ironickým glosátorem, svůj příběh vypráví s nadhledem člověka přesvědčeného o vlastní výjimečnosti, úspěchy zveličuje, prohry alibisticky omlouvá. Burda je naopak velice expresivní, v komorní a spíše statické inscenaci na sebe strhává až přílišnou pozornost. Potíž je i v tom, že se navíc nemůže do generálova charakteru plně položit, jelikož musí v jevištní zkratce ztvárnit i ostatní mužské

Tomáš Vůjtek: *Šejkův návrat*, režie Ivan Krejčí, Komorní scéna Aréna, 2022. Josef Kaluža (*Hašek*), Tereza Císosková (*Jarmila*)

FOTO ROMAN POLÁŠEK



postavy přibíru, od vseijakycn sidru, s nimž Šejna kšeftoval, až po prezidenta Novotného.

Oba hlavní představitelé doplňují trojice hereček, které v lehké nadsázce ztvárňují Šejnovy osudové ženy. Tereza Cisořská manželku Viktorii, Zuzana Trupřová dlouholetou milenkou Milu a Kristýna Panzenberger Krajičková studentku FAMU Evženu. Ta je nejprve druhou Šejnovou milenkou, aby se nakonec paradoxně stala jeho snachou. Složitě milostné poměry jsou podstatné, jelikož generál omlouvá své šmelinářství právě nutností „živit“ manželku a dvě milenky. Na malém prostoru se zejména Trupřové daří vytvořit zábavně potutelnou vyděračku.

Tvůrčímu týmu Vůjtek-Krejčí se podařilo v *Zápase o generála* vytvořit vřpnu životopisnou skicu, peripetie a zákruty Šejnova příběhu nabývají místy rozměru absurdní grotesky. Silnější výpověď o charakteru doby, kterou disponovala hra o Joseřě Slánské, ale text tentokrát nepodává. Může to být dáno tím, že zůstane u zábavně historiky, která shromažřuje hlavně bizarní dobové aspekty. Šejnovi navíc na rozdíl od Slánské chybí tragictější rozměr, člověk jeho životní peripetie sleduje spíše s pobaveným nadhledem než s opravdovým zaujetím.<sup>8)</sup>

**přiběhy slavných** Vyhmatnout silný příběh dokáže Vůjtek i ve hrách zabývājících se životy obecně známých osobností, bez ohledu na to,



zda jde o postavy vnímané kladně či záporně. Druhou částí jeho neoficiální trilogie věnované zásadním obdobím moderních dějin bylo *Slyšeni*,<sup>9)</sup> které využívalo rozpolcenosti charakteru nacistického zločince Adolfa Eichmanna. Biograficky laděný text v roce 2015 napsal také pro plzeňské Divadlo J. K. Tyla. Šlo o drama *Škodai*,<sup>10)</sup> v němž zpracoval život významného podnikatele Emila Škody.

Nejnovější Vůjtkovo životopisné dílo nazvané *Švejkův návrat* uvedla Aréna v režii Ivana Krejčičho v červnu 2022. Název je to trochu zavádějící – hra pojednává o životě Jaroslava Haška, nikoli však o postavě Švejka, a nepřebírá ani svéráznou poetiku proslulého románu. Zatímco v *Zápase o generála* se Vůjtek snažil zachy-

tit život hlavní postavy ve značné časové šíři, v tomto případě se soustředí pouze na krátký výsek ze života bohémského spisovatele. Konkrétně ho zajímá období, kdy Hašek svůj román psal. Známa anabáze kolem Strany mírného pokroku v mezích zákona tak není zmíněna vůbec, válečné působení v československých legiích a později v Rudé armádě tvoří jen pozadí zobrazovaných událostí. Hašek (hraje ho Josef Kaluža) se na konci roku 1920 vrací do Československa, ale jako přeběhлік k bolševikům je částí společnosti odmítán, což je ve hře zobrazeno fyzickým útokem ze strany legionářů. Spisovatel byl Sověty vyslán do své vlasti, aby tu pomohl organizovat komunistické hnutí, jeho revoluční nadšení ale rychle vychladlo. Radikálně orientované přátele Emila Artura Longena (Vojtěch Lipina) s jeho ženou Xenou (Kristýna Panzenberger Krajičková) od úvah nad potřebou státního převratu naopak odvrací lakonickým: „Vy vite hovno, co je revoluce, a děkujte Bohu, že to nevíte!“

Vůjtek ve své hře akcentuje Haškovy bigamický vztah. Spisovatel se před válkou oženil s novinářkou Jarmilou Mayerovou, s níž měl syna, dlouhodobě však žil v odloučení. Z Ruska si pak přivezl druhou manželku Alexandru Gavrilovnu Lvovou zvanou Šura, se kterou se seznámil v Uřě, kde pracovala jako tiskařka. Za bigamií nebyl souzen jen proto, že si československé úřady s těmi sovětskými vzájemně neuznávaly smlouvy a dokumenty. Právě na vztahu k ženám ukazuje Josef Kaluža ambivalentnost Haškova charakteru. K Šuře se chová velitelky, vědom si její

zranitelnosti v cizí zemi, Jarmilu zase manipuluje skrze sliby ohledně návratu k normálnímu rodinnému životu. Bravurně je tento motiv rozehrán ve scéně, kdy Hašek postupně lže oběma svým ženám a přesvědčuje je, že už má zájem o jedinou z nich, zatímco na té druhé mu nezáleží. Kaluža zde přesně zdůrazňuje spisovatelovu kreativitu, jež mu pomáhá vyhat se z každé svízelné situace, do které se dostane, i lidskou nízkost, s níž přistupuje ke svým partnerkám.

Z hereckého hlediska patří Šura i Jarmila k nejpropracovanějším postavám. Do role Haškovy ruské manželky obsadil režisér Krejčí Alenu Sasinovou-Polarczyk, což dává vztahu trochu jinou dynamiku. Ve skutečnosti byla Šura o více než deset let mladší než Hašek, v ostravské inscenaci je tomu přesně naopak. Podporuje to pojetí Šury jako ženy, jež o spisovatele s chatrným zdravím pečovala s až mateřskou péčí. Sasinová-Polarczyk ale zároveň bez obtíží zvládá i polohu vášnivě a žárlivě partnerky, stejně jako pijácké scény; její Šura je živá, ale zůstává oddaná i přes příkoří, kterého se jí dostává. Tereza Cisořská je jí v roli Jarmily vhodným protipólem. Hašková první žena je distingovaná, životem zkoušená, na výchovu osmiletého syna Richarda je sama, navíc musí ustát tlak movitých rodičů, pro které je Hašek nepřijatelným zetěm. Cisořská ukazuje její zranitelnost, ale i sílu a odhodlání, které tolik chybí jejímu muži.

Jakkoliv jsou dozvuky angažmá ve funkci rudého komisaře a nevyřešené milostné vztahy představeny jako podstatné momenty závěru

<sup>8)</sup> Je nutno zmínit, že jsem *Zápas o generála* zhlédl při hostování této inscenace na Mezinárodním festivalu Divadlo v Plzni, kde se hrála na Malé scéně Divadla J. K. Tyla. Tento prostor je výrazně větší než ostravská Komůrka, celkové vyznění inscenace tak mohlo být poněkud zkreslené.

<sup>9)</sup> První částí byla zmiňovaná hra *S nadějí, i bez ní*, závěrečnou část pak tvořilo *Smířeni* věnující se odsunu Němců po druhé světové válce. *Slyšeni* mělo v Aréně premiéru 28. 2. 2015 v režii Ivana Krejčičho a získalo Cenu divadelní kritiky za nejlepší inscenaci i za nejlepší českou hru uvedenou v roce 2015. V anketě úspěšl i Marek Cisořský, který obdržel cenu za nejlepší mužský herecký výkon. O inscenaci psala Radka Kunderová v SADu 4/2016 (*Paměť – identita – migrace... inspirace?*) a SAD hru vydal v čísle 2/2016.

<sup>10)</sup> Inscenace měla premiéru 16. 6. 2015 a režíroval ji Thomas Zieľinski.

Haškova života. Vůjtkově hře dominuje především spisovatelův alkoholismus. Prostředí prvorepublikové bohémy je vykresleno v silném lihovém oparu; alkohol se stává činitelem ovládajícím život hlavního hrdiny, ovlivňuje jeho osobnostní charakteristiky a milovými kroky ho posouvá k předčasnému skonu (Hašek zemřel v pouhých třiceti devíti letech). K pití odkazuje i scéna Milana Davida, který z jeviště udělal lokál se stoly a výčepem. Vlastně by se dalo napsat, že Vůjtek své drama koncipoval jako sled nikdy nekončících večírků, až se člověk musí divit, kdy vlastně Hašek svůj čtyřdílný román napsal. Postavy mají ve většině scén pár promile v krvi a herci jsou vedeni k tomu, aby opilost markýrovali velice důrazně. Divák tak může sledovat mnoho krkolomných pádů, opileckého blekotání a pořívání. Ačkoliv Kaluža patří k hercům, kteří dokáží ustát i takto vyhocenou expresivitu, začínají být po čase tyto výstupy únavné a lépe by vyzněly, kdyby režie poněkud ubrala. V kontrastu s tím způsobí silně závěrečná scéna, kdy postavy sedící samostatně u hospodských stolů vzpomínají po pohřbu na Jaroslava Haška a každá z nich přidá nějaký střípek do mozaiky jeho života. Náhle ztišení a narativní pojetí vyvolává mnohem větší emoce než předchozí opilecké výjevy.

frustraci, snad způsobenou traumatem z války, kterou řeší jediným způsobem, jehož účinnosti věří – alkoholem. Zatímco *Nanebevstoupení Lojzka Lapáčka* a *Zápas o generála* se snaží především o zachycení dobové atmosféry skrze jednotlivé lidské příběhy, *Švejkův návrat* dává mnohem větší prostor charakterizaci hlavní postavy a zkoumání její osobnosti, takzvané velké dějiny se stávají pouze kulisou tohoto drobného hledu.

*Ota Filip, Tomáš Vůjtek: Nanebevstoupení Lojzka Lapáčka ze Slezské Ostravy, režie Janusz Klimsza, dramaturgie T. Vůjtek, scéna David Bazika, kostýmy Marcela Lysácková, hudba Ivan Acher, Národní divadlo moravskoslezské Ostrava, premiéra 29. 1. 2022 v Divadle Jiřího Myrona (psáno z reprízy 30. 11. 2022)*

*T. Vůjtek: Zápas o generála, režie Ivan Krejčí, dramaturgie T. Vůjtek, scéna a kostýmy Marta Rozskopřová, Komorní scéna Aréna, premiéra 7. 5. 2022 v Komůrce (psáno z reprízy 17. 9. 2022 na Malé scéně Divadla J. K. Tyla Plzeň)*

*T. Vůjtek: Švejkův návrat, režie I. Krejčí, dramaturgie T. Vůjtek, scéna Milan David, kostýmy M.*

Vůtek ve své hře známého českého spisovatele nijak neglorifikuje, představuje ho jako sobeckého a chybného člověka. I díky citlivému Kalužovu uchopení ovšem není Hašek postavou jednorozměrnou, cítíme z něj hluboko uloženou

*Hozskoptova, hudba Ondřej Svandrlík, Komorní scéna Aréna, premiéra 11. 6. 2022 (psáno z re-prízy 2. 12. 2022)*

redakce Vladimír Mikulka

[« zpět na začátek](#)

---

© NEWTON Media, a. s., tel.: +420 225 540 801-2, [www.anopress.cz](http://www.anopress.cz), [obchod@anopress.cz](mailto:obchod@anopress.cz)